

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Anmeldelse af Erik Jørgen Hansen: "En generation blev voksen. Den første velfærdsgeneration".

Rasmussen, Palle Damkjær

Published in:
Dansk Sociologi

Publication date:
1996

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Rasmussen, P. D. (1996). Anmeldelse af Erik Jørgen Hansen: "En generation blev voksen. Den første velfærdsgeneration". *Dansk Sociologi*, 7(3), 122-124.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Anmeldelse af Erik Jørgen Hansen: *En generation blev voksen. Den første velfærdsgeneration.* Socialforskningsinstituttet, København 1995 (318 sider).

Socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse er den mest omfattende uddannelsessociologiske undersøgelse, der er gennemført i Danmark. Undersøgelsen blev påbegyndt i 1968, da godt 3000 skolebørn i 7. klasse blev udspurgt om deres sociale baggrund, deres uddannelsesplaner og fremtidsforventninger, og deres verbale intelligens. Formålet var især at undersøge, hvordan elevernes vej gennem uddannelsessystemet blev påvirket af forskellige sociale og kulturelle forhold. Den generelle baggrund for undersøgelsen var, at den fortsatte ulige fordeling af uddannelsesgoderne blev set som et stadig større problem, både fordi den var i modstrid med både den sociale retfærdighed i velfærdsstaten, og fordi den blokerede for at mobilisere "intelligensreserverne" i befolkningen, og dermed sikre fortsat økonomisk vækst.

Der blev indhentet oplysninger fra undersøgelsespersonerne seks gange fra 1968 frem til 1976, hvor de i gennemsnit var 22 år. På dette grundlag blev der gennemført og publiceret analyser, som dokumenterede, at selv om der i perioden skete en stærk udbygning af uddannelserne, satte "den sociale arv" sig fortsat stærkt igennem i fordelingen af uddannelsesgoderne. Disse resultater førte undersøgelsens leder, Erik Jørgen Hansen, til at sætte stadig stærkere spørgsmålstegn ved 60ernes uddannelsespolitik. Han påpegede, at udbygningen af gymnasiet og universiteterne tilsyneladende først og fremmest var til gavn for funktionærgrupperne; hvis man ville sikre arbejdsklassens børn en rimelig del af uddannelsesgoderne, måtte man satse på andre typer uddannelser.

Med disse analyser var undersøgelsens oprindelige formål opfyldt. Men Socialforskningsinstituttet vedligeholdt materialet (herunder muligheden for at identificere personer i stikprøven), og i 1992 blev der gennemført en geninterviewning af disse personer, som nu i gennemsnit var 38 år. Det er resultaterne af denne undersøgelse, som Erik Jørgen Hansen fremlægger i "En generation blev voksen".

Den oprindelige undersøgelse fokuserede som nævnt på valgene og barriererne i det daværende skolesystem. Med den nye opfølgning er undersøgelsens emne blevet mere omfattende, nemlig sammenhængen mellem social baggrund, uddannelse og livsbaner. Det er en problematik, som Erik Jørgen Hansen også tidligere har beskæftiget sig med, især i bogen "Generationer og livsforløb i Danmark" (1988).

Tilvejebringelsen af et materiale, som belyser de samme personers situation med 24 års mellemrum, er, som Erik Jørgen Hansen fremhæver, en enestående begivenhed i dansk samfundsforskning. Det giver mulighed for at følge den langsigtede udvikling i de sociale mønstre, der knytter sig til uddannelse. Samtidig gør Erik Jørgen Hansen dog opmærksom på, at materialet ikke er uden problemer, fordi der findes fyldige og samtidige observationer fra de første 8 år af forløbet, men de følgende 16 år kun belyses gennem dataindsamlingen i 38 års alderen. Samtidig knytter observationerne fra undersøgelsens første år sig i høj grad til strukturen i det daværende skolesystem, og dækker i mindre grad andre aspekter af levekår og livsstil. Materialet har til gengæld den styrke, at det er lykkedes at opnå en meget høj svarprocent i sidste undersøgelsesrunde. Bortfaldet ved interviewningen i 14-års alderen var på 5 pct., ved interviewningen i 38-års alderen steg det kun til 10 pct.

Fokuseringen på den sociale oprindelses betydning for livsforløbet betyder selvsagt, at begreber for de sociale forskelle i samfundet spiller en central rolle i undersøgelsen. I analyserne fra 70erne anvendtes overvejende Socialforskningsinstituttets velkendte inddeling i socialgrupper. Det blev imidlertid allerede på daværende tidspunkt kritiseret, både fordi den ikke kobledes til teoretiske kategorier som f.eks. klassebegrebet, og fordi den så bort fra nogle indlysende sociale forskelle, f.eks. mellem selvstændige i landbruget og funktionærer. Der var også tale om, som Erik Jørgen Hansen gør opmærksom på, at indplaceringen af personer i socialgrupper i for høj grad trak på overleverede opfattelser af forskellige arbejdsstillingers sociale anseelse (s 249).

Allerede i nogle af rapporterne fra 70erne blev der eksperimenteret med andre sociale klassifikationer, og i den nye rapport er socialgrupperne definitivt forladt. I stedet benytter Erik Jørgen Hansen en opdeling i seks sociale klasser baseret overvejende på arbejdsstilling: Professionerne, funktionærer, selvstændige, faglærte arbejdere, ikke-faglærte arbejdere og personer uden for erhverv. Denne opdeling har den fordel, at den tydeligt knytter an til nogle velkendte hovedgrupper af arbejds- og levevilkår i samfundet. Jeg mener dog, at den samtidig løber en risiko for at fremmane et for traditionalistisk billede af befolkningsgrupperne. Til gengæld ser jeg det som en fordel, at professionerne er udskilt som en særlig social klasse. Den består af selvstændige og funktionærer, for hvem forskellige grader af teoretisk viden er erhvervsgrundlaget, og ingeniører er den største del-gruppe. Professionerne har netop et fælles klassepræg, som går på tværs af andre sociale skel, f.eks. mellem selvstændige og ikke-selvstændige.

Hvad viser undersøgelsen så? For mig at se er der to hovedresultater. For det første dokumenteres det tydeligt, at den "sociale arv" også har virket for den undersøgte generation. Der er store forskelle i uddannelsesniveau, levekår og livsstil blandt de undersøgte 38-årige, og disse forskelle afspejler i høj grad deres sociale oprindelse. Forældrenes sociale miljø har ikke alene præget generationens vej gennem skolesystemet, det har også præget dens vej frem gennem livet. Det fremgår ikke mindst af bogens kapitel 14, hvor Erik Jørgen Hansen identificerer de mest udbredte livsbaner fra 14-års alderen over 22-års alderen frem til 38-års alderen. Den hyppigste livsbane, som er fulgt af 15 pct. af mændene og 10 pct. af kvinderne, er f.eks. følglende: Almen linie i skolen, uden for uddannelsessystemet som 22-årig, under et års arbejdsløshed mellem 22 og 38 år, lærlinguddannelse eller kort videregående uddannelse, parfamilie med børn i 38-års alderen. Denne livsbane er mere udbredt blandt børn af gårdejere, faglærte arbejdere og arbejdsmænd end blandt børn af funktionærer og professionerne.

Et delaspekt af den sociale arvs fortsatte effektivitet er, at intelligensreserverne ikke er blevet mobiliseret. Det viser Erik Jørgen Hansen han ud fra resultaterne i den verbale intelligensprøve, som undersøgelsespersonerne udfyldte ved den første dataindsamling i 1968. Hvis man kun ser på den trediedel af personerne, som scorede højest i denne prøve, kan man også blandt dem se store sociale forskelle. Blandt disse personer endte 49 pct. af sønnerne fra professionerne med at få en lang videregående uddannelse, mod kun 10 pct. af sønnerne af ikke-faglærte arbejdere. Det er altså en ganske stor del af "talentmassen", som ikke er blevet udnyttet.

Et andet delaspekt af den sociale arv er den fortsatte ulighed mellem kønnene. Til forskel fra

deres mødre har kvinderne i den undersøgte generation næsten alle haft tilknytning til arbejdsmarkedet, og de har fået næsten lige så meget uddannelse som mændene i generationen, men der er alligevel store forskelle mellem mænd og kvinder, både i arbejdsområde, arbejdsstilling og indkomst. Og selv om familiedannelsen er præget af, at mænd og kvinder på samme erhvervsuddannelsesniveau finder sammen, påhviler langt de fleste opgaver i familierne fortsat kvinderne.

Det andet hovedresultat handler om, hvordan den sociale arv sætter sig igennem. Der er ingen tvivl om, at forældrenes sociale placering har præget det niveau af erhvervsuddannelse, som undersøgelsespersonerne har opnået. Og heller ikke om, at der i 38-års alderen er store forskelle i levevilkår og livsstil, som har sammenhæng med den sociale oprindelse. Men hvilken sammenhæng? Dette spørgsmål behandler Erik Jørgen Hansen i bogens kapitel 12, bl.a. ved at teste relevansen af forskellige forklaringsmodeller. Han konkluderer, at sammenhængen mellem social oprindelse og levekår for den undersøgte generation først og fremmest er gået via den opnåede erhvervsuddannelse. Har man opnået et givet uddannelsesniveau, har man et bestemt sæt af vilkår og muligheder, stort set uafhængigt af oprindelsesklasse. Børn fra arbejderklassen, som opnår en videregående uddannelse, klarer sig mindst lige så godt som andre med denne uddannelse. Kun for en gruppe ser den sociale baggrund ud til at have en selvstændig virkning ved siden af uddannelsen, nemlig for selvstændige med faglært uddannelse. Det må ses som udtryk for, at sønner arver fædrenes virksomheder (s 245).

”En generation blev voksen” er en væsentlig bog om en væsentlig undersøgelse. Forløbsperspektivet og det beskedne bortfald bidrager til, at der er tale om holdbare resultater. Erik Jørgen Hansen giver en klar fremstilling af hovedresultaterne, men også af mange interessante delresultater, som jeg ikke har plads til at omtale her. Han sammenholder frem gennem bogen klasseforskelle og kønsforskelle på en meget illustrativ måde. Og han fremstiller klart og pædagogisk forholdene omkring undersøgelsens baggrund og historie, stikprøvens sammensætning, bortfaldet, og de (små) skævheder og usikkerheder, det skaber.

Bogen har dog også sine svagheder. En af dem er, at Erik Jørgen Hansen gennemgående fokuserer på yderpunkterne i det sociale spektrum, altså på de bedste positioner og ressourcer over for de dårligste. Det betyder nærmere bestemt, at han i mange tabeller sammenholder professionerne med de ufaglærte. Når han skal vise den sociale forskel blandt de børn, som klarede sig bedst i den verbale intelligensprøve, sammenligner han endog professionernes sønner med de ufaglærtes døtre, og fremhæver, at ”..det er vanskeligt at forestille sig en større forskel” (s 234). På denne måde får Erik Jørgen Hansen tydeligt illustreret den fortsatte eksistens af store uligheder. Derimod får han ikke nær så tydeligt illustreret de bevægelser og forandringer, der foregår længere inde i det sociale spektrum. Som han selv siger, dækker undersøgelsen jo en periode med stærk forandring både i uddannelsesforholdene og de sociale klassers karakter. Blandt mændene i den undersøgte gruppe er 12 pct. selvstændige og 41 pct. funktionærer. Blandt deres forsørgere i 14-års alderen (som regel fædre) var 23 pct. selvstændige og 22 pct. funktionærer. Det er udtryk for en omfattende forandring af ”middelklasserne”. Denne forandring er ikke fraværende i Erik Jørgen Hansens analyse, men han gør ikke nær så meget ud af at kortlægge den, som han gør ud af at illustrere forskellene mellem ufaglærte og professionelle.

En anden svaghed er den begrænsede brug af teorier og resultater fra andre undersøgelser.

Især i de afsnit, hvor Erik Jørgen Hansen analyserer generationens levekår og livsstil som 38-årige, uden at trække meget på materialet fra tidligere undersøgelsesrunder, savner man i mange tilfælde det grundlag for at vurdere oplysningerne. Forhold som indkomstforskelle, opdragelsesidealer, fordelingen af husarbejdet, fritidsaktiviteter og avislæsning er trods alt undersøgt før, ikke mindst af Socialforskningsinstituttet. Og når Erik Jørgen Hansen i det afsluttende kapitel taler om "1990ernes uddannelsesorganiserede samfund", synes jeg det kalder på en teoretisk underbygning eller perspektivering.

Men på trods af disse forbehold er "En generation blev voksen" en værdifuld og velskrevet rapport fra en væsentlig og vel gennemført undersøgelse. Erik Jørgen Hansen har ret i, at en så langsigtet forløbsundersøgelse er en begivenhed i dansk samfundsforskning. Samtidig påviser bogen, at sammenhænge mellem social ulighed og uddannelse fortsat er aktuelle, selv om de overvejende er blevet fortiet de sidste 15 år.

Palle Rasmussen
Aalborg Universitet